

تأثیر جریانهای فکری بر آموزش فلسفه در مدارس عصر صفویه

موسی الرضا بخشی استاد*

چکیده

توجه مدارس به فلسفه در ادوار مختلف عصر صفویه یکسان نبود و تحت تأثیر جریانهای فکری و علمی حاکم بر جامعه، فراز و فرودهایی را طی کرد. در این نوشتار، روند آموزش فلسفه در مدارس عصر صفوی با استناد به منابع تاریخی با روش توصیفی و تحلیلی در دو نیمه این دوره بررسی میگردد. در نیمه اول این دوره بعثت حاکمیت عقلگرایی بر مدارس، فلسفه در کنار علوم دینی، همچون دوره پیش از صفویه بسیار مورد توجه قرار داشت که اوج بالندگی آن در میانه‌های عصر صفوی و در مکتب فلسفی اصفهان است. اما در نیمه دوم این دوره، بویژه در دهه‌های پایانی آن با احیای مکتب «اخباری» یا اهل حدیث و تحت تأثیر آن، آموزش اخبار و احادیث شیعه در مدارس رونق یافت و آموزش فلسفه در مدارس با تنگنانهایی روبرو شد و رو به افول نهاد؛ بگونه‌ای که در بعضی از مدارس مانند مدرسه «سلطانی» و «مریم بیگم» در اصفهان تعلیم و تعلم آن ممنوع شد و در ردیف علوم ضالّه قرار گرفت.

۶۷

* استادیار دانشگاه فرهنگیان، تهران، پردیس نسیمیه؛ musa.bakshi8@gmail.com
تاریخ دریافت: ۹۳/۷/۲۲ تاریخ تأیید: جلسه هیئت تحریریه ۹۴/۳/۱۲

کلیدواژه‌ها: صفویه، مدرسه، فلسفه، تشیع، اخباری‌گری

* * *

طرح مسئله

در تاریخ تعلیم و تربیت اسلامی، همواره اعتقادات و ارزشهای حاکم بر جامعه، بر علوم و تعلیم و تعلم آن تأثیرگذار بوده است. فلسفه از جمله علمی است که در دوره‌های مختلف، برخوردهای متفاوتی با آن شده و گاه دستخوش نابسامانیها و تنگ‌نظریهای حکومتی گردیده و با مخالفت بعضی از علما و مردم روبرو شده است. از اینرو، تعلیم و تعلم فلسفه در طول تاریخ فراز و نشیبهای بسیاری را طی کرده و از فضای فکری و فرهنگی حاکم بر جامعه بسیار تأثیر پذیرفته است. با توجه به گرایش حکومت صفویه به مذهب تشیع و اوضاع سیاسی و اجتماعی پیش آمده در این دوره و با پیشینه رویکرد شیعیان و متفکران شیعی به فلسفه بنظر میرسید مجالی مناسب برای رشد و شکوفایی فلسفه در ایران فراهم آید. این پژوهش بر آن است تا با رهیافتی به سیر آموزش فلسفه در مدارس عصر صفویه، آموزش این شاخه همیشه آسیب دیده را در دوره مزبور بررسی کند و تأثیر جریان فکری و علمی این عصر را بر آموزش آن در مدارس، واکاوی نماید.

مقدمه

تشکیل حکومت صفوی در سال ۹۰۷ هـ.ق، نقطه عطفی در تاریخ ایران اسلامی است. با تأسیس حکومت صفویه علاوه بر یکپارچگی سیاسی ایران، مذهب تشیع دوازده امامی در این کشور رسمیت یافت. کاری که پیش از آن هیچیک از حکومتهای شیعی در طول تاریخ نتوانستند به آن جامه عمل بپوشانند. در چنین بستر مساعدی و با حمایت حکومت صفویه، تعلیم و تربیت تحت تأثیر مذهب رسمی کشور قرار گرفت و زمینه مناسبی برای گسترش معارف شیعی در ایران فراهم آمد. در این دوره، ۶۸ مدارس بسیاری با حمایت شاه، خاندان سلطنتی، صاحب‌منصبان و ثروتمندان خیر بنا شد. احداث مدارس در دوره شکوفایی عصر صفویه، یعنی از دوره شاه عباس اول (حک: ۹۹۶-۱۰۳۸ هـ.ق) به بعد اوج گرفت و حتی در دوران انحطاط سیاسی عصر صفوی، یعنی دوره حکومت شاه سلیمان (حک: ۱۰۷۷-۱۱۰۵ هـ.ق) و شاه حسین (حک: ۱۱۰۵-۱۱۳۵ هـ.ق) نیز همچنان روند رو به رشد تأسیس مدارس ادامه یافت.

